

MARGHITA, DOAMNA NEGRULUI-VOEVOD

— O HIPOTESĂ ISTORICĂ —

De de mult, înainte de ce năvălirea tătară să fi sdruncinat și bruma de statornicie, pe care strămoșii noștri păstorii o întemeiaseră, de o parte și de alta a Carpaților, pe lângă neamurile ce-î supusese — Arpadianul Andrei al II-lea, pentru a împopora și întări unghiul veșnic primejduit de barbarii din răsăritul și sudul Ardealului, aduse pe Cavalerii Teutonii.

Noii oaspeți, element minunat de civilizație și apărare n mijlocul acelei lumi de barbarii și de păstorii, în scurtă vreme își împliniră sarcina dată. Și aceasta nu numai în ținutul lor de peste munți, în țara Birsei, ci, trecând pasurile, își mutară linia de apărare — și odată cu aceasta și pe cea de civilizație — dincoace, în ținuturile noastre, întemeind vestitele lor «Kreuzburg»-uri.

Una din aceste întărituri de-ale lor a fost, aproape sigur, și aceea din care s'a născut Cîmpulungul de mai apoi¹⁾.

Odată cu acest «burg», Teutonii înălțară, pentru ei înșiși, pentru coloniile sașii și ungurii aduși cu ei și pentru viitorii creștini, după care ei veniseră prin aceste ținuturi, — o Mănăstire catolică, un Kloster.

Cînd vremile aspre se mai potoliră, cînd voevodatul Țării-Românești se întemeia, atunci, în locul «burg»-ului, — care de altfel nu-și mai avea rost, între altele și fiindcă întemeietorii

¹⁾ V. N. Iorga, *Studii și Documente*, București 1901, I—II, pp. x—xii.

lui plecaseră din aceste locuri — prin conlucrarea armonioasă a colonilor sași și unguri și a Românilor, se desvolta un tirg cu însemnată menire în istoria noastră — Cîmpulungul. Kloster-ul mai dăinui însă o bună bucată de vreme: dăinui în vremea vrednicilor Basarabî din sec. al XIV-lea, cari erau în legătură politice cu Ungaria catolică și unii sprijinatori ai catolicismului; dăinui în vremea Bătrînului Mircea, — vreme de siguranță, cînd țara, bine apărută, se întocmi cu totul. În vremea însă a luptelor purtate, cu ajutor unguresc și turcesc, între urmașii din sec. al XV-lea ai lui Mircea — aceste lupte întîmplîndu-se și prin partea locului — Kloster-ul a pătimit și el: călugării dominicanî, care-l stăpîniau fură împrăștiati și documentele lor nimicite¹⁾. Așa că, de sigur, nu greșim socotind în aceste vremuri de turburări și dese expediții turcești prin munții noștri distrugerea și ruinarea Kloster-ului.

* * *

După cum se poate vedea din două documente de cîrînd scoase la lumină²⁾, de pe vremea lui Const. Șerban Basarab (1654—58), locul foastei mănăstiri catolice din Cîmpulung, căruia pînă în ziua de astăzi i se zice «Cloașter» — «I-au ținut Bărașii³⁾ . . . cu bună pace pînă în zilele răposatului Matei-Vodă», pe care loc era sau s'a rădicat în urmă o biserică; «iar apoi s'a sculat părintele egumenul *Melhie*⁴⁾ de la sfînta mănăstire Cămpul-lungu de l-au împresurat și au și stricat și beserica ce au fostă pre acestu locu».

Cearta aceasta dintre călugării pravoslavnicî dela mă-

¹⁾ V. N. Iorga, *Acte și Fragmente*, București 1897, III, pp. 81—82: *Studii și Documente*, I—II, p. XXXIV.

²⁾ Publicate, cu oarecare greșelî de lectură și tipar, în *Arhiva soc. și șt. și lit.* d.n Iași, XIV, pp. 179—181. Observăm că documentele acestea sînt date în registru și la Iorga, *Stud. și Doc.*, II, p. 278, după un inventariu latinesc din arhiva Mănăstirii catolice din Cîmpulung.

³⁾ Călugării franciscanî.

⁴⁾ E Melchisedec, întîiul egumen al mănăstirii, care a întemeiat în Cîmpulung și o tipografie și a tipărit cu cheltuțala sa Mineful slavon din 1643 [cf. *An. Acad. Rom.*, seria II, XXI, sect. ist., p. 204].

năstire și cei papistași, Bărații, pentru stăpînirea locului, ȳa sfinșit, ȳn folosul cestor din urmă, ȳn timpul domniei lui Const. Șerban Basarab: Păr. Grigorie, egumenul Băraților, susține la Țirgoviște «ȳn divan» drepturile de proprietate ale Catholicilor, arătȳnd că acel loc ȳl «are beserica de milă dela răposata Doamna Marghita, care aũ fost catolică, a răposatului Negrului-Vodă». Vodă scrie carte Județului și pîrgarilor din Cimpulung, ca ȳmpreună cu bătrȳnii orașului și cu părintele Luca, egumenul mănăstirii — care ocupase ȳarăși, cu sila, locul — să cerceteze la fața locului și să adevereze: «ȳaste acel loc al Băraților, aũ ȳaste al mănăstirii Cimpulung?»

Cimpulungenii ȳmpliniră porunca domnească și la 20 Maiũ 1656 daũ carte ¹⁾ «la mina» egumenului Grigorie, mărturisind: «cum această beserică, ce se chiamă Cloșter, fostu-o-aũ făcut Doamna Marghita, Doamna Negrului-Voivod, și acea Doamnă fost-aũ catolică, care se chiamă papiște, și atr'acea (sic) beserică, cāndu aũ fostu, multe ciude se-aũ făcut și minuni, și mulți bolnavi se-aũ tãmăduit, și de ȳn toate laturile aũ venit oameni bolnavi și se-aũ vendecat.» Cit despre loc, mărturisesc că acesta «fost-aũ al Băraților de moșăe dein descălecata orașului».

Cu această carte se ȳnfățișează. păr. Grigorie «băratul de la Chiprovăț, carele ȳaste ȳn locul părintelui episcopul» ²⁾, Domnului și divanului său, care prin chrisovul din 28 Maiũ 1656 ³⁾ ȳntărește stăpînirea Băraților asupra locului «care se chiamă Cloșter».

* * *

ȳnsemnătatea acestor documente, după cum lesne se poate vedea, nu stă atit ȳn faptul că ele ne daũ peripețiile certeii și hotăr̃irea divanului domnesc pentru stăpînirea locului fostului Kloster din Cimpulung. Aceasta poate fi ȳnsemnat pentru istoria unei comunități confesionale heterodoxe, cum a fost și este

¹⁾ *Arhiva, l. c.*, pp. 180—1.

²⁾ Citatele sȳnt făcute după originalele documentelor, pe care am avut prilejul să le văd.

³⁾ *Arhiva, l. c.*, pp. 179—80.

acea din Cîmpulung. Însemnătatea lor mai obștească pentru istoria noastră constă în faptul că sînt, pînă acum, cele mai vechi isvoare, cari ne transmit tradiția orală ce lega întemeierea Kloster-ului de vremea legendarului Negru-Vodă și anume chiar printr'o pretinsă soție a lui, Doamna Marghita, care ar fi fost catolică.

Această tradiție departe de a hotărî «existența lui Radu-Negru, întemeietorul Munteniei»¹⁾ sprijinește, credem, cum vom cerca să arătăm mai la vale, hipotesa istorică foarte ponderoasă: că începutul Cîmpulungului trebuie socotit ca plecînd dela existența acolo a unui «burg» teutonic, pe lingă care numai se putea rădica un Kloster, și explică cum numele a două principese moldovene, amîndouă catolice, care au contribuit în măsura cea mai mare la introducerea și răspîndirea cultului catolic în Moldova, a intrat în domeniul legendei, ajungînd să fie pus și la baza introducerii catolicismului în Țara-Romînească.

Căci din capul locului trebuie statorit cum că tradiția ce-o analizăm cuprinde două părți cu izvor deosebit: *a)* partea care leagă întemeierea și deci existența Kloster-ului de vremea legendarului Negru-Vodă și care e de origine populară — specific munteană; *b)* partea care face pe o principesă de rit catolic, Margareta, Marghita în formă ungurească intrată și în graiul nostru popular, ctitoră a mănăstirii catolice și care e de origine eclesiastică — specific catolică, popularisată mai apoi.

Acestea odată lămurite, trecem la explicarea tradiției.

* * *

Se știe că tradiția populară atribue Negrului-Vodă, pe care-l consideră ca întemeietor al voevodatului Țării-Romînești, toate construcțiile mai vechi din partea Țării din răsărit de Olt²⁾.

Cum ar fi putut ea oare să nu lege de vremea Negrului-Vodă întemeierea unui Kloster, despre care ruinele — pe la jumătatea sec. al XVII-lea deja seculare — și amintirile din bătrîni rădicau existența lui pînă departe spre începutul sec.

¹⁾ Ibidem.

²⁾ V. D. Onciul, *Originele Principatelor romîne*, București 1899, p. 32.

al XIII-lea, cum am admis mai sus? Căci cită vreme avem mărturie de existența Cîmpulungului și a Kloster-ului său cu o însemnată colonie de Sași și Unguri catolici la sfîrșitul sec. al XIII-lea¹⁾, cită vreme prin părțile aceste exista în a doua jumătate a veacului al XIII-lea o organizație de stat romînească cu centru, de sigur, într'unul din cele două mai vechi așezări de tîrguri din această parte a Țării: Cîmpulungul și Argeșul, și cită vreme n'avem motive a considera Argeșul mai vechi decît Cîmpulungul, — de sigur nu ni se pare a fi împotriva adevărului istoric, admițînd existența Cîmpulungului pe la jumătatea sec. al XIII-lea.

Se naște acum întrebarea: cînd și care putea fi începutul, «descălecata» acestui tîrg, acum cînd hipotese întemeierii lui prin Făgărășeni lui Radu-Negru al cronicelor e cu totul înlăturată? Și cui să atribuim întemeierea acestui tîrg constituit dela început din numeroasă poporațiune de rit catolic și care prin aceasta și prin Kloster-ul său ne dă de bănuît o origine catolică²⁾?

De sigur, dat fiind faptul că ne-am apropiat în vreme de timpul cesiunii țării Birsei Cavalerilor Teutonî și al întinderii acestora în ținuturile noastre de dincoace de Carpați; fiind știut apoi că acești Teutonî înaintau întărindu-se în burg-uri și fiind cert că un astfel de burg, «castrum munitissimum»³⁾,

¹⁾ Cf. Idem, *Convorbiri literare*, XXXVI, p. 745 sq.

²⁾ Păr. Beneventura Andrei¹⁾ dela mînaș. cat. din Cîmpulung, scria la 1779 bătrînului Fr. Sulzer: «Brevi temporis spatio [după fondarea Kloster-ului] Catholici in opido dicto Campu long in tantum fuere multiplicati, ut Walachos schismaticos in numero longe superaverint, ac (ex eo Judices . . . e Catholicis fuerent electi). [Fr. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Wien 1788, III, p. 632].

³⁾ Zimmermann u. Werner, *Urkundenbuch*, Hermannstadt 1892, I, p. 51. = Hurmuzaki-Densusianu, *Documente*, I, p. 121. Acel «castrum munitissimum» era un fel de avant-post al altuia întemeiat tot de Teutonî la Codlea adecă pe acolo unde duce trecătoarea Rucărului, care leagă părțile Cîmpulungului cu Țara Birsi prin Brașov. [Cf. Iorga, *Stud. și Doc.*, I-II, p. XI]. D-l prof. Oniciu [*Convorbiri literare*, XXXVI, p. 745, nota 1] crede că partea ocupată de Cavalerii Teutonî dincoace de Carpați trebuie căutată în regiunea Buzăului, nu în acea a Cîmpulungului.

Sulzer I. 331 sq.

aũ întemeiat ei și în părțile noastre și, în fine, avind în vedere numeroasa populație catolică și Kloster-ul, care era acolo «dein descălecata orașului», ajungem la conclusia : că începutul Cîmpulungului trebuie socotit ca plecînd dela existența acolo a unui burg întemeiat de Cavaleriile Teutonice în întia jumătate a sec. al XIII-lea, pe lîngă care s'a ridicat un Kloster pentru colonișii sași și unguri aduși de ei.

Întemeierea Kloster-ului deci precede întemeierii țirgului propriu zis și corespunde epocii istorice personificate în Negru-Vodă al tradiției populare, care în istoria noastră reprezintă «un fapt anterior vovezilor Țării Rominești constatate prin documente după Asauești»,¹⁾ adevărat anterior năvălirii tătare. Iată de ce tradiția populară a legat întemeierea Kloster-ului de vremea Negruľ-Vodă²⁾.

* * *

Tradiția adaugă însă că biserica (Kloster-ul) «fost-o-aũ făcut Doamna Marghita, Doamna Negruľ Voivod și acea Doamnă fost-o catolică». Cum se explică această Doamnă catolică, Marghita, a tradiției?

Am admis mai sus că partea aceasta a tradiției e de origine bisericască — specific catolică, popularisată apoi. Iată cum :

După reacțiunea ortodoxismului contra catolicismului în Moldova prin Iurg Koryatowicz, două principese moldovene, amîndouă catolice : Margareta, muma lui Petru Mușat și omonima sa, o soție a lui Alexandru cel Bun, aũ contribuit

¹⁾ V. Onciul, *o. c.*, p. 33. De alifel mai toate construcțiile — afară de cea din casa noastră — atribuite de tradiția populară Negruľ-Vodă datează din sec. al XIV-lea, al XV-lea și chiar începutul celui de al XVI-lea.

²⁾ Plecînd dela faptul că originea Cîmpulungului trebuie căutată într'un burg teuton format cu colonișii sași și unguri, căpătăm o nouă dată pentru explicarea formării tradiției cronicărești despre descălecatul Țării prin Radu-Negru-Vodă : descălecare a lui Radu-Negru din Făgăraș în Cîmpulung cu mulțime de «păpistași și sași» — ar păstra amintirea întemeierii «burg»-ului cîmpulungean de către Teuonii veniți din țara Birsei cu colonișii sași și unguri.

în măsura cea mai mare la reintroducerea și întinderea cultului papist în țara Moldovii. Amîndouă au fost ctitore de mănăstiri catolice în două tirguri, cari au fost, multă vreme, scaune de episcopii latine: Margareta lui Costea Mușat a întemeiat mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul din Siret; cealaltă, a lui Alexandru cel Bun, mănăstirea Sf. Fecioare din Baia¹⁾.

A fost natural dar ca numele acestor două principese catolice să se fi bucurat în lumea clerului și a credincioșilor de lege romană din Moldova de multă venerație și, cu înaintarea vremii, această Margareta să fi ajuns o figură legendară, care să fie considerată ca întemeietoare a cultului catolic în Moldova.

În sinul clerului catolic, care avea interes să presinte cultul lor ca presidînd la întemeierea Țărilor noastre și încă ca fundație domnească, figura acum legendară a Doamnei Margareta s'a răspîndit și a trecut, probabil, și în Țara Romînească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Aci, în Cîmpulung, o comunitate catolică, mult mai veche decît cele din Siretul și Baia Moldovii și a cărei origine se ascundea în timpurile depărtate ale formării Voevodatului Țării Romînești, își perduse de mult documentele, care ar fi putut arunca vre-o lumină asupra originii și istoriei sale. Se mai păstra în amintirea poporului și a Franciscanilor de acolo credința că Mănăstirea acelei comunități religioase e de pe vremea Negrului-Vodă, decî dela întemeierea statului.

Așa că, acum, cînd figura legendară a unei principese Margareta se considera, în mijlocul clerului catolic din Țările noastre, ca întemeietoare a cultului papist, a fost lesne să se nască părerea cum că tot această principesă a întemeiat și Mănăstirea catolică din Cîmpulung²⁾.

¹⁾ V. Iorga, *Stud. și Doc.*, I—II, p. XXVII—XXXII.

²⁾ Apoi în minunile și vindecarea bolnavilor, despre care ne dă știre cartea Cîmpulungenilor precum și scrisoarea citată a pîr. Beneventura că s'ar

Păreră aceasta s'a răspîndit mai întîiu în cler; de aci a trecut în rîndul credincioşilor comunităţii romane din Cîmpulung şi prin aceştia în mijlocul poporului din acele părţi — popularizîndu-se!

Şi cine putea fi în mintea poporului acea principesă catolică, Marghita saŭ, în formă populară, Marghita, de pe vremea Negru-lui voevod? Evident, soţia lui!

Astfel, credem noi, din două tradiţii osebite ca origină: una populară, alta monastică-catolică, s'a format — cum am cercat să arătăm mai sus — tradiţia devenită populară pe la jumătatea sec. al XVII-lea, cum arată documentele mai sus citate, că fosta mănăstire catolică din Cîmpulung a înălţat-o Doamna Marghita, soţia lui Negru-Vodă.

* * *

Tradiţia aceasta s'a menţinut la clerul catolic din Cîmpulung până tîrziu şi, de sigur, se menţine şi astăzi. Păr. Beneventura Andreum, în scrisoarea citată către Fr. Sulzer, (după ce scrie că Negru-Vodă [nu Radu-Negru] ca schismatic ce era a ridicat o mănăstire pentru schismatici, continuă: «illa [Margaretha] vero, ut catholica pro Monialibus non procul ab eodem Monasterio (cea schismatică) aliud aedificavit»¹⁾).

În popor s'a păstrat şi această tradiţie; ba încă a îmbrăcat în haîna ei şi începuturile altor construcţiuni de prin acele părţi. Aşa poporul atribuie întemeierea foastei

fi întîmplat în biserica catolică a Doamnei Marghita — se poate vedea vre-o urmă tradiţională a minunelor ce s'ar fi întîmplat în mănăstirea Sft. Ioan Botezătorul din Siret, fondată de Marghita, soţia lui Costea Muşat [cf. Iorga, *Studii şi Doc.*, I—II, p. xxiv].

De altfel la catolicii credinţa despre miracule în biserică e foarte răspîndită.

¹⁾ Sulzer, *o. c.*, l. c.

De altcum păreră aceasta că Negru-Vodă ar fi făcut mănăstire pentru ortodocşi, iar Doamnă-sa Marghita pentru catolici, a intrat şi-n istoriografia noastră mai veche [V. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. Sion, Bucureşti 1859, II, p. 4 şi Tunusli, *Istoria Ţării Româneşti*, trad. Sion, Bucureşti 1863, p. 13. Aci Doamna e numită *Ana*].

bisericii Sin-Nicoară din Curtea-de-Argeș, ce se crede a fi fost catolică, tot Margaretei, soția lui Negru-Vodă, care ar fi fost catolică și încă catolică fanatică. Căci acea biserică — spune tradiția — a ridicat-o pe cînd soțul ei era dus într'o expediție contra Tătarilor și pentru această faptă, cînd Vodă și cu boerii s'a întors, Margareta, persecutată, a trebuit să fugă ¹⁾.

Ca încheiere amintim că prin *Cronologia critică a Țării Românești* ²⁾, alcătuită de banul Mihaï Cantacuzino pe temeiul *Cronologiei tabelare* ³⁾ a prea învățatului său înaintaș Stolnicul Const. Cantacuzino și întrebuințată de însuși banul Mihaï în a sa operă de compilație istorică și statistică ⁴⁾, — istoriografii noștri vechi, cari în scrierile lor au întrebuințat *Cronologia Țării Românești*, mărturisesc cumcă Basarabă-Vodă, carele a avut războiul cu Carol Neapolitanul, se găsește cu doamna lui Mărgărita în pomelnicul din mănăstirea Cîmpulungului ⁵⁾.

Pomelnicul despre care se vorbește aci, același care, după «*Cronologia tabelară*», pomenește pe Radu Voevod Negru la anul 1222 (6730), nu ni s'a păstrat decît într'o copie de tot tîrzie și s'a arătat lipsa lui de valoare istorică ⁶⁾.

Luînd însă de adevărată mărturia pomelnicului, se naște întrebarea: nu cumva aceasta e Margareta ctitoră a mănăstirii

¹⁾ V. N. Gabrielescu, *Ruina Sin-Nicoara din Curtea-de-Argeș*, București 1888, p. 3.

²⁾ V. Iorga, *Istoria literaturii romine în sec. al XVIII-lea*, București 1901, II, pp. 129—30.

³⁾ Publicată la Iorga, *Operele lui Const. Cantacuzino*, București MCM I, pp. 19—40.

⁴⁾ V. Iorga, *Ist. liter. rom.*, pp. 128—31. [Un manuscris al acestor opere se află în Arhiva Episcopiei romine gr.-cat. din Oradea-Mare, iar după un altul s'a făcut o traducere grecească, care s'a publicat de frații Tunusli].

⁵⁾ Tunusli, *o. c.*, p. 127—8; Fotino, *o. c.*, II, p. 11; Șincaï, *Chronica*, București 1886, I, p. 488. [Aci Doamna e numită Marghita] și Raicevich, după Engel, *Geschichte der Moldau u. Walachei*, Halle 1804, I, p. 151. [Aci Doamna e numită, greșit, Maria].

⁶⁾ V. Hasdeu, *Istoria critică*, București 1874, ed. II, I, p. 135.

tirei catolice din Cîmpulung, mai ales că soțul ei, Basarab-Voevod (*1310—*1338), a fost confundat cu Negru-Vodă al tradiției? ¹⁾).

E greu de răspuns afirmativ la această întrebare, cită vreme avem mărturie neîndoioasă despre existența mănăstirei înainte de jumătatea întâia a sec. al XIV-lea, vremea lui Basarab Voevod ²⁾. Și apoi numai figura legendară a unei Margarete, ca cea din tradiția noastră, catolică înverșunată, care să sufere chiar persecuțiunii din cauza aceasta, putea fi pusă și la întemeierea cultului catolic din Țara Românească. Și această Margaretă, după credința noastră, nu e decît de origină moldovenească.

*

De altcum asupra unui subiect de natura aceasta, în lipsa izvoarelor istorice, se pot face ipoteze destule. Scriitorul acestor rînduri s'a oprit asupra aceleia care i s'a părut că prezintă mai multe indicii de a fi mai aproape de adevărul istoric.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alex. Lăpădatu.

¹⁾ V. D. Onciul, *Conv. lit.*, XXXVI, p. 748 sq.

²⁾ Între altele pîatra sepulcrară a comitelui «Laurentius de Longo Campo», la Iorga, *Studii și Documente*, I—II, p. 273.